

Sünnet ve Gelenek, Doç. Dr. Selçuk
Coşkun, Erzurum: Salkımsöğüt
Yayınları 2010, 162 sayfa

Sünnet ve gelenek kavramları dinî, kültürel, sosyal ve siyasî alanda sıklıkla kullanılan kavramlardır. Farklı köklerden türeyen sünnet ve gelenek kavramlarının temsil ettiği manalar belki insanoğlunun var oluşuyla birlikte ortaya çıkmıştır. Ancak bu anlamların “Sünnet” ve “gelenek” şeklinde kavramlaşması tarihî sürecin belirli dönemleri içerisinde oluşmuştur.

Her ne kadar son zamanlarda sünnet kavramı daha çok İslâmî terminolojide, gelenek kavramı ise kültürel ve sosyal alanda sıkça kullanılan kavramlar gibi görünse de aslında bu iki kavramın birbiriyle son derece yakın bir anlam ilişkisi söz konusudur.

Sünnet konusunda ilk dönemlerden itibaren pek çok şey yazılmış, Hz. Peygamber’le ve ilk Müslüman nesillerle irtibatından dolayı güncelliğini kıyamete kadar yitirmeyecek bir konu olması hasebiyle yazılmaya da devam etmektedir. Kültür tarihçileri ve sosyologlar ise gelenek kavramı üzerinde birçok çalışmaya imza atmışlardır.

Tanıtmaya çalışacağımız Sünnet ve Gelenek isimli eserde ise sünnet ve gelenek kavramlarının hem kavramsal hem de olgusal anlamdaki karşılıklı etkileşimi söz konusu edilmektedir.

Eser, üç bölüm ve bir sonuçtan oluşmaktadır. Yazar, eserinin birinci bölümünü sünnet ve gelenek kavramlarının tahliline ayırmıştır. İkinci bölümde birinci bölümün verilerini kullanarak geleneğin sünnetleşmesi ve sünnetin gelenekleşmesi konusunu incelemiştir. Üçüncü ve son bölümde ise geleneğin ve gelenekselleşmiş sünnetin kaynak değerini ele almıştır.

Yazar, eserinin birinci bölümünü tamamen sünnet ve gelenek kavramlarının tahliline ayırmıştır. Burada öncelikle sünnet kavramının hangi kökten geldiğini inceleyen yazar, anlam alanının ne olduğu, tarihi süreçte hangi renklere büründüğünü; Kur’an, Hz. Peygamber, sahâbe, tâbiîn ve tarihi süreç boyunca İslâmî ilimlerde hangi anlamlarda kullanıldığını incelemiştir, ardından da batılılar, çağdaş bazı Müslüman yazarların ve halkın bu kavrama yüklediği anlamları ele almıştır. Yazar, bu kavramın tahlilini; (a) Kelimenin

kökü ve lügat anlamı; (b) Kur’an’a göre sünnet; (c) Hz. Peygamber’e Göre Sünnet; (d) Sahâbeye Göre Sünnet; (e) Tâbiûna Göre Sünnet; (f) İslâmî İlimlere Göre Sünnet; (1) Fıkıhçılara Göre Sünnet; (2) Fıkıh Usulcülerine Göre Sünnet; (3) Hadisçilere Göre Sünnet, (4) Mutasavvıflara Göre Sünnet, (5) Kelamcılara Göre Sünnet; (g) Batılılara Göre Sünnet; (h) Çağdaş Bazı Müslüman Araştırmacılara Göre Sünnet; (i) Halka Göre Sünnet başlıkları altında yapmıştır.

Başlıklardan da rahatlıkla görülebildiği gibi sünnet kavramıyla ilgili detaylı bir tahlil yapan yazar, ardından gelenek kavramının tahliline geçmiş, geleneğin farklı bilimlerden tarafından nasıl anlamlandırıldığını ve bu konudaki değişik tanımları vermiş ve geleneği oluşturan vasıfları tesbit etmiştir. Geleneğin anlamı ile ilgili de tahliller yaptıktan sonra bu kavrama farklı kültürlerde yüklenen anlamla ilgili olarak şu tespiti yer vermiştir: “*Gelenek, gerek Doğru dillerinde ve gerekse Batı dillerinde muhtelif sözcükleri tek başına karşılamak durumunda olan talihsiz bir kelimedir*” (s. 69). Yazar, bu önemli tespitin ardından kelimenin tahlilinde doğru bir sonuca ulaşmak için atılması gereken adımları da “Bu gerçeklikten hareketle, söz konusu olguyu ifade etmek için Türkçedeki “gelenek”, Batıdaki “tradition”, Müslüman coğrafyadaki “sünnet” algılamalarını tahlil etmek gerekir” (s. 69-70) ifadeleriyle belirterek burada teorik olarak işaret ettiği hususları incelemeye geçmiştir. Bu incelemesini de şu üç başlık altında gerçekleştirmiştir: “Geleneğin Doğudaki Karşılığı”, “Geleneğin Batıdaki Karşılığı” ve “Tradition, Gelenek ve Sünnet Kavramları Arasındaki İlişki”. Bu bölümde sünnet ve gelenek kavramlarını ayrıntılı bir şekilde tahlil eden yazar, bu iki kavram arasındaki ilişki konusunda ulaştığı sonucu bölümün sonunda şu cümlelerle ifade etmektedir:

“*Bu tabloya göre şöyle bir sonuç çıkarılabilir: Bazı “sünnet”ler, “gelenek”tir. Bazı “gelenek”ler de “sünnet”tir. Yani eskiden gelenek olarak uygulanan bazı fiiller, sünnetleşmiştir. Eskiden sünnet olarak uygulanan bazı fiiller de gelenekleşmiştir. Bu yorum, hem realiteye hem de her iki kavramın etimolojik ve semantik tahliline uygun düşmektedir. Buna göre “gelenek” tamamen sünnet dışı bir alan olmadığı gibi, sünnet de tamamen gelenek dışı bir alan değildir. Buna ilaveten batıda kullanılan tradition kelimesi için de aynı yaklaşım söz konusu olabilir. Ancak tradition’ın sünnetle ilişkisi, geleneğin sünnetle ilişkisinden daha zayıf görünmektedir*” (s. 92). Bu tespitlerinin ardından yazar şu önemli uyarıyla cümlelerini sonlandırmaktadır: “...Bu açıdan sünneti’nin batı dillerine tradition olan tercümesi yanlış olacağı gibi, tradition’un Türkçeye “sünnet” olarak tercümesi de yanlış olacaktır. (s. 92)

Sünnet ve geleneğin anlam alanını merak edenlere ya da bu yönlü bir araştırma yapacaklara bu bölümün önemli katkılar sağlayacak nitelikte olduğunu düşünmekteyiz.

Sünnet ve gelenek kavramları üzerindeki ayrıntılı tahlilin ardından yazar ikinci bölüme geçmiştir. Geleneğin Sünnetleşmesi ve Sünnetin Gelenekleşmesi

adını verdiği bu bölüm, birinci bölümdeki ulaşılan neticelerin yardımıyla hazırlanmıştır. Bize göre eserin en orijinal bölümü de burasıdır.

Bu bölümde yazar öncelikle geleneğin sünnetleşmesi konusunu belirlemiş olduğu kriterlere riayet ederek incelemektedir. Yazarın henüz bu bölümün ilk satırlarında belirlemiş olduğu kriterlerden birisi şu şekildedir: “*Geleneğin sünnetleşmesi*” ifadesindeki “*gelenek*”ten Müslümanların geleneklerini değil, Hz. Peygamber’in içinden çıktığı cemiyetin hayat tarzı olan gelenekleri göz önüne almak gerekir”.(s. 93)

Geleneğin sünnetleşmesinde Kur’an ve Sünnet’in rolü olduğu tespitini yapan yazar, bu kaynaklardan her birini ayrıntılı olarak ele almaktadır. (s. 94-114) Bir geleneğin sünnetleşmesinde yaşayan Kur’an diye nitelendirilen Hz. Peygamber’in gelenek karşısındaki tutumunun da aynen Kur’an yönünde olduğunu ifade eden yazar, Hz. Peygamber’in devamına karar verdiği gelenekler olduğu gibi kısmen veya tamamen değiştirilmesini istediği geleneklerin de olduğunu örneklerle açıklamış ve bir geleneğe karşı çıkılmasındaki ya da onaylanmasındaki bu süreci; “a) Geleneğin iptali” “b) Geleneğin onayı” başlıklarıyla ele almış, geleneğin onaylanmasını da “tamamen onaylanması” ve “kısmen onaylanması” şeklinde iki alt başlık halinde örneklerle değerlendirmiştir.

“Geleneğin Sünnetleşmesi” birçok örnekle incelendikten sonra bu bölümün bir diğer ana başlığı olan “Sünnetin Gelenekleşmesi” konusu ele alınmıştır. Burada önce sünnetin gelenekleşmesinin muhtemel nedenleri üzerinde durulmuş, daha sonra da gelenek haline geldiği tespiti yapılan; “sünnet olma”, “teravih namazı”, “dini bayramlar”, “cenaze ile ilgili bazı sünnetler” gibi bazı sünnetlerden örnekler verilmiştir.

Eserin üçüncü ve son bölümünde ise *Geleneğin ve Gelenekleşmiş Sünnetin Kaynak Değeri* konusunu ele alınmıştır. Bu bölüme klasik dönem İslam alimlerinin geleneğin kaynak değeri hakkındaki yaklaşımları incelenerek başlanmıştır. Burada yazar, geleneği çağrıştıran icma’, örf ve âdet ve Medinelilerin amelinin klasik İslâm alimleri tarafından kaynak olarak değerlendirilip değerlendirilmediği üzerine araştırmasını derinleştirmiştir. Önce icma’nın kaynak değeri üzerindeki tartışmalar ve değerlendirmeler elen alınmış, ardından örf ve âdetin kaynak değeri incelenmiş daha sonra ise hicri ikinci asırdan itibaren telif edilen bazı eserlerde yer alan Amelü ehl-i Medine olgusunun kaynak değeri “nakli amel” ve “ictihâdi amel” başlıkları altında analiz edilmiştir.

Geleneğin kaynaklık değeri konusunun, sadece geçmiş ulemanın dikkatini çekmediğini, çağımızda yaşayan bazı araştırmacıların da konuya ilişkin değerlendirmelerinin bulunduğu hatta bunlardan bazılarının onun vahiyle irtibatından bile bahsettikleri tespitini yapan yazar, bu tespitinin ardından *Çağımızdaki Bazı Araştırmacıların Geleneğin Kaynak Değeri Hakkındaki Yaklaşımlarını* incelemeye geçmiştir. Bu incelemeyi de Rene Guenon, Lord

Nortbourne, Shuon, Nasr gibi geleneğin vahiy kaynağından, dinle ilişkisinden ve dolayısıyla önemli bir kaynak olması gerektiğini belirten araştırmacılarla, geleneğe bu anlamı yüklemeyen Schacht ve Fazlur Rahman’ı ayrı bir tasnife tabi tutarak sürdürmüştür. Bütün bu görüşlerin analizinden sonra “*Uygulanagelen Sünnet*” veya “*Gelenekleşmiş Sünnet’in Kaynak Değeri*” konusu incelenmiştir. Bu başlık altında yazar, günümüz Müslümanları için Kur’an’ın iki farklı kaynağından bahsetmekte ve bunlardan birinin elimizdeki Mushaf, diğerinin de hifz müessesesi veya hafızlar olduğunu belirttikten sonra, sünnetin kaynağının da iki tane olduğunu belirtmekte ve bunların birinin yazılı kaynaklar (Hadis kitapları) diğerinin de Müslümanların ortak gelenekleri olabileceğini iddia etmektedir. Yazar bu iddiasını, tarihin her döneminde yazının nicelik olarak uygulamadan daha geride olduğu gerçeğinden hareketle savunmakta ve Müslümanların ortak bazı uygulamalarının yazılı kaynaklardaki nicesel karşılığının her zaman daha geride kaldığını belirtmektedir. Herhangi bir tarihî olay, ne kadar yaygın olursa olsun, yazıya geçirildiği anda belirli bir rakamla ifade edilecek ve bir sınırlama altına girecektir. Söz konusu tarihî olayın yazılı kaynaklardaki sayısal değerine bakıp, o olayın tarihte ancak bu miktarda uygulandığı sonucuna ulaşmak sağlıklı değildir. Müslümanların ortak geleneklerine bakmayıp, sadece yazılı kaynaklarda yer alan bazı rivayetlerin sayısına bakarak onların haber-i vahid olduğunu bundan hareketle söz konusu uygulamanın da haber-i vahid olabileceğini düşünmek de böyle bir yanılığa götürebilir. Yazar bu manada başı örtme, adetli kadının ibadeti, kurban kesme gibi uygulamaları örnek vermektedir.

Daha sonra ise yazar ulaştığı önemli sonuçları ifade ettiği “Sonuç” bölümüyle eserini sonlandırmaktadır.

Genel hatlarıyla tanıtmaya çalıştığımız bu çalışma sünnet ve gelenek konularına ilgi duyan her okuyucunun okumasında fayda mülâhaza ettiğimiz bir eserdir. Bu anlamda kitabın, bizzat yazarının da ifade ettiği gibi konuyla ilgili bilgilerin derli toplu ve sistematik bir şekilde verilmiş (Önsöz, s. 10) olması hasebiyle özellikle sünnet ve gelenek konuları hakkında araştırma yapacaklar için müstağni kalamayacakları bir eser niteliğinde olduğunu düşünmekteyiz.

Yard. Doç. Dr. Arif ULU

*Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi,
Hadis, ERZURUM*